

FAKULTET ZA TURIZAM I VANJSKU TRGOVINU
SVEUČILIŠTE U SPLITU

1970. - 1995.

Znanstveni i stručni skup

**TURIZAM U HRVATSKOJ
NA PRIJELAZU STOLJEĆA**

Zbornik radova

Dubrovnik, 1.-2. veljače 1996.

Dr. SLAVKO KULIĆ

Ekonomski Institut Zagreb

PRIRODNI I SOCIJALNI FENOMENI OSTAJU I U XXI. STOLJEĆU

- nužnost kritičkog razumijevanja turizma kao relacionog fenomena

UDK 338.48:338.2

1. UVODNI DIO

Usprkos sve složenijem i konfliktnijem svijetu interesa i svijetu sve brojnijih država, sve jačem intezitetu suvremene patologije živog svijeta, sve brojnijim prirodnim i socijalnim kataklizmama razornog ranga, **BUDUĆNOST TURIZMA** kao relacionog fenomena se ne može ugasiti.

Turizam nema definicije. Turizam nije privredna djelatnost. Turizam je veoma uvjetan pojam. Prozlazi iz fenomena prirodne i sociokulturne arhitekture, njihove jedinstvenosti, atraktivnosti i komunikativnosti, iz ljudske znatiželje, divljenja, čuđenja, privlačnosti, receptivnosti, ljepote, susreta nekoga s nečim ili s nekim, što se već događalo, što se događa.

Svijet, Europa, Sredozemlje, Balkan imaju svoje relacione fenomene koji emitiraju privlačnost svih ljudi svijeta. Imaju svoje bisere, prirodne i sociokulturne fenomene koji plijene ljudsku znatiželju svih živućih kultura (10.000). Susret s njima proizvodi psihološko bogatstvo, očovječavanje sa postignućima drugih ljudi.

Ta istinitost traži drugačije poimanje turizma i u glavama naših ljudi. Trebaži osviješćenost svijeta i pojma turizam kao sociokulturne vrijednosti, aktivnosti, kao više razine sociokulturnog razvojtka pojedinca i naroda. Turizam podrazumijeva kretanje ljudi, doživljavanje, promatranje, čuđenje, uživanje itd. Turizam je kultura, hrana duše. Turizam je psihosocijalna aktivnost.

Stogodišnje traganje za znanstvenom definicijom turizma se nije pomaklo dalje od vulgarnog poimanja turizma. Ekonomska teorija je dala iskrivljene definicije kao ispravne o turizmu, turističkoj privredi i turističkoj potrošnji. To ne postoji, jer je turistička potrošnja osobna potrošnja. Spornost mjesta turizma u ekonomskoj teoriji nije više sporna. Ekonomizam je dezavuirao turizam. Ekonomizam je pogrešno pojmio smisao i značenje turizma. Ispred sebe imamo iskrivljenost kao ispravnost koja se više ne

može podržavati jer odudara od smisla turizma. Ekonomizam je gurnuo turizam u primitivizam, utilitarizam pa i nacionalni primitivizam. Ekonomski scijentizam je zloupotrebio turizam i postavio ga u funkciju potrošnje materijalnih dobara.

2. SVIJET, ARHITEKTURA PRIRODNIH I SOCIOKULTURNIH FENOMENA I UNIKATNA STRUKTURA KONTINENATA

- dostupnost, prohodnost, povezanost i otvorenost prostora i socijalnih sustava

Arhitektura prirode proizvela je brojne prirodne sklopove kao fenomene, čuda prirode koja zrače, privlače, emitiraju, izazivaju ljudsko čuđenje, divljenje, psihološki užitak u ljepoti, svih inteligibilnih bića, svih ljudskih rasa, homo sapiensa. Samo je jedan homo sapiens s oko 10.000 kultura s beznačajnom ljudskom varijabilnošću (1%). Ljudska postignuća na pojedinim kontinentima, oceanima, morima, jezerima i rijekama su različita, s različitim posljedicama za život na kopnu i moru, s različitim stupnjem degradacije prirode i života u prirodi s različitom privlačnošću za život u budućnosti. To se odnosi i na prakticiranje turizma.

Živimo u svijetu s veoma različitim proizvodima sociokulturnog djelovanja, s različitom uređenosti prirodnog prostora kao proizvodnog prostora, kao egzistencijalnog prostora, s različitim stupnjem razvoja svijesti i kulture kao antiteze prirode.

Svaki kontinent za sebe po sebi ima svoju unikatnu strukturu. prirodne i socijalne fenomene. Potreba za razmjenom kultura i materijalne proizvodnje uvjetovana je različitošću svijeta a ne istošću. To vrijedi i za raspoloživost i dostupnost relacionih fenomena prirodne i sociokulturne prirode, objekata ili događanja. Svijet je samo jedan. U tom jednom svijetu kriju se sve njegove mogućnosti za opstojnost ili propadanje. Zato on svim ljudima svijeta treba biti otvoren, dostupan i prohodan. Sloboda kretanja ljudi, ljudski interesi i znatiželja, viđenje i doživljavanje prirodnih i sociokulturnih fenomena traži životni interes, vrijeme, ljudsko i materijalno koštanje. Bez toga nema rasta ni razvoja kultura kao sociokulturnog i psihosocijalnog razvoja, nema obogaćivanja ličnosti za svijet bez doživljavanja svijeta i njegovih vrijednosti. Čovjek ima potrebu da ih doživljava, osjeća, vidi, promatra, da im se divi, da u njima uživa, da ih vrednuje jer su to očitovanja slobode ljudskog postojanja, življenja, traganja za spoznajom i doživljavanje svijeta interesa i prirodnog svijeta. Čovjekova priroda traga za predodžbama o svijetu, značajnim događanjima i vrijednostima psihosocijalne prirode. Osjećaj ugone lijepoga ozdravljuje biologiju, oplemjenjuje psihologiju i sociologiju svakog čovjeka kao divljenje pred nečim i nekim što je uzvišeno, nesvakodnevno. Naše čuvstovanje i djelovanje traži nove predodžbe kroz kretanje. Strasti, pobude i sklonosti homo sapiensa proizlaze iz

njegovih čuvstava koja su određena predodžbama o prirodi, o živom svijetu, o postignućima ljudskog svijeta i antropološke moći.

Suvremeno poimanje turizma, kretanja ljudi s psihosocijalnim potrebama, pobudama i motivima traži novo poimanje, znanstveno polazište, znanstveno uporište za kretanjem i traganjem za novim doživljavanjem svijeta, za novim viđenjem i promatranjem događanja kao vid prakticiranja moći osjećaja i moći želje. Ta ljudska potreba za promjenom i doživljavanjem ambijetalnosti traži kretanje i traganje za spoznajom prirodnih i sociokulturnih fenomena, događanja. To traži direktan susret, neposredno viđenje i doživljavanje, traži razvijen osjećaj i snažnu volju za kretanjem i promatranjem rijetkosti i vrijednosti u svijetu.

Taj poriv, to htijenje, ta volja za doživljavanjem rijetkosti i vrijednosti, za fascinacijom proizlazi iz sposobnosti ljudskog duha, iz razvoja ljudskog duha, iz kulturne dinamike, iz psihologijske i sociologijske dimenzije razvoja čovjeka. To traži snažnu volju pojedinca za unutarnjim psihološkim i kulturološkim razvojem, za obogaćivanjem. Volja nije dovoljna, po sebi i za sebe. Ona traži i moć volje kao mogućnost za nekim ili nečim, za spoznajom prirode i sociokulturnih vrijednosti i pojedinih civilizacija.

Dvadeset i prvo stoljeće može osigurati izlete u Svemir za sve znatiželjнике dobrog zdravlja koji takva putovanja za udovoljavanjem intuitivnih predodžbi, imaginacije, fascinacije i čuvstava, mogu platiti. Čovjek raste i razvija svoje biološke, psihološke i socijalne potencijale kao prirodno i socijalno biće. On se realizira kao biće mogućnosti, kao biće potrošnje (homo consumens). Ovaj vid potrošnje spada u osobnu, prestižnu potrošnju, u potrošnju samoaktualizacije i samoafirmacije, kao kulturno biće, kao zabavno biće, kao biće dokolice, kao snobovsko biće, kao biće koje se igra, biće koje uživa, biće znatiželje, biće koje se čudi, fascinira, veseli, biće koje vjeruje, biće koje se nada, biće koje traga za slobodom i smislom života, za kvalitetnijim i potpunijim životom, za osobnim dostojanstvom.

Turizam kao takav ostaje u svim vremenima, za sve ljude kao mogućnost, kao potreba, kao naganuće i nastojanje za sadržajnijim životom, kroz kretanje, a ne samo odmaranje u mjestu uz jelo i piće. Turizmu kao takvom nema kraja.

Kraj drugog tisućljeća kao da traži predah u ljudskom kretanju. Preispituje se ispravnost ljudskog kretanja u svemu, pa i u poimanju turizma. Njegova znatiželja i sumnja je motor njegovog kretanja i odmaranja u cilju napredovanja. Iz toga proizlazi da svaki čovjek ima svoje unutarnje porive i motive, svoje potrebe za kretanjem, za promatranjem, za viđenjem, za doživljavanjem, za odmaranjem. Ta unutarnja čovjekova potreba se ne može ugasiti, jer čovjek bira, razmišlja, želi, itd. On teži da otkriva tajne prirode i svijeta, da razumije svijet, da se kreće svijetom koji mu se odupire, da zaviri u tajne ljudskih postignuća, da bude u tijeku događanja s drugim ljudima, da surađuje s drugim ljudima i narodima.

Tajne turističkih putovanja, porive za kretanjem, za turizmom znanost ne istražuje, ne saznaje zbog čega se netko kreće, zbog čega i od čega se odmara. Takvih znanstvenih sociopsiholoških istraživanja nema. Tragično je neznanje koje turizam prosuđuje kroz takozvanu turističku potrošnju (jelo, piće, noćenja itd). Znanstveno poimanje turizma traži istraživače. Odmaranje je sporedno u turizmu, kao i jelo o piće. Profit ekonomije, ekonomizam je devalvirao poimanje turizma. Turizam je kretanje za viđenjem i doživljavanjem svijeta. Turizam je psihološko obogaćivanje ličnosti za doživljenost svijeta. Turizam nema prihode u novcu, materijalnu korist, već u psihologiji i sociologiji čovjeka. Turizam ima trošak, kroz osobnu potrošnju, ma gdje bio ostvaren. Zato djela arhitekture prirode i djela siciokulturnog ostavrenja treba čuvati od uništavanja, mora ih se učiniti dostupnim, neposrednim.

Očuvanje vitalnih uvjeta života na zemlji traži promjenu filozofije života, korekciju vrijednosnog sustava renesansnih civilizacija, egocentrizma, antropocentrizma ka biocentričnom sustavu vrijednosti, ka biosfilozofiji, biosteriji i biosustavu života na Zemlji. Strategije nediferenciranog i homogenog rasta (nasilnog) moramo pomicati ka diferenciranom i organskom rastu života. U suprotnom, zakonito svijet ide u pravcu homicida, u biocid. Današnje prakticiranje turizma kao vulgarnog ekonomizma također doprinosi tome. Model razvoj kao Zapad traži duboku vrijednosnu korekciju i humanističku orijentaciju. Ako to ne osvijestimo nasilje će zatvoriti prostor razvoja, potrošit će prirodu, a prostor slobode kretanja se reducira na postojanje u propadanju.

Država Hrvatska je jedna od 226 država svijeta (1994.) koja ima uvjete da bude turistička destinacija Europe i svijeta i za ovakvo poimanje turizma. Svijet će nas pa i Europa vrednovati i po onom što svijetu i Europi nudimo s naslova turističke destinacije prirodnih i sociokulturnih fenomena.

Krajem 1995. godine održan je svjetski kongres o ekonomskom razvoju (The World Economic Development Congress, Washington). To je događaj svijeta koji se smatra velikim intelektualnim skupom po broju nazočnih (1200 ljudi). Ovaj kongres je prethodio redovitom godišnjem zasjedanju IMF, IBRD, IFC itd.

Taj veliki intelektualni skup svijeta zaboravio je spomenuti da svijet krajem stoljeća prelazi brojku od 6 milijardi ljudi; da je dvije trećine stanovništva svijeta na rubu bijede; da je zaposlenost svega 800 milijuna ljudi; na Zapadu je zaposlen svaki treći stanovnik; na Istoku svaki jedanaesti, a na Jugu planete Zemlje svaki osamnaesti; da je svijet proizveo oružja za unuištenje 70 milijardi ljudi, a hrane nije proizveo ni za 6 milijardi; da je svijet izdvojio za naoružanje samo u jednoj godini 128 USD per capita, a za gladne 0,92 USD; da je 90% stanovništva svijeta u dužničkom odnosu a 10% stanovnika svijeta su vjerovnici; da se produbljavaju odnosi nadređenosti i podređenosti pomoću manumonetarizma (dužničke doktrine) uz potporu manumilitarizma (oružja); da svijet izdvaja 15 puta više sredstava za fundamentalna znanja za proizvodnju novih oružja

od iznosa sredstava za fundamentalna znanja za nova sredstva za rad; da postoji sve jače kretanje stanovnika Istoka i Juga planete Zemlja (Moskva i Hong Kong) prema Zapadu, ali ne kao turisti i poslovni ljudi, već kao uzbjeglice s kojima Zapad trguje.

Svjetski elitni intelektualni skupovi, između ostalih i svjetski kongresi sociologa svijeta, sve to prešućuju, izbjegavaju, prikrivaju. U kakvom svijetu živimo i o kakvom tipu kretanja ljudi govorimo? Svijet interesa i svijet država se kreće, isprepliće, povezuje, ali će svakim danom biti sve više onih koji se pokreću iz turističkih pobuda.

3. EUROPA-POLUOTOK AZIJE, UNIKATNOST PRIRODNIH I SOCIOKULTURNIH FENOMENA

- privlačnost ili nereceptivnost za druge kulture

Europa je poluotok Azije jer je nastala geotektonski i demografski iz azijskog kontinenta, unikatne je prirodne strukture s brojnim kulturama, nacijama, državama, sa zavidnim sociokulturnim postignućima, ali s nezavidnim stupnjem potrošenosti prirode, podzemlja, nadzemlja, podmorja i podneblja. Istrošeni i umorni poluotok, nazvan kontinentom ima mnoga ograničenja u svemu što je Europu predstavljalo ispred života na drugim kontinentima, pokontinentima i poluotocima. Kvaliteta prirode je znatno opala s rastom materijalnog bogatstva, usprkos kulturnog nastojanja europskih civilizacija tjeranih renesansnim vrijednosnim sustavom, egocentrizmom, antropocentrizmom, modelom razvoj kao Zapad.

Od 1815. godine Europa teži ka nečemu zajedničkom a da to nije postigla do danas. Ostala je razjedinjena na poluotoku. Projektom Europa '92 samo je htjela ubrzati započeto ujedinjavanje na principu nediferenciranog i homogenog rasta (nasilju). Godine 1989. srušen je vidljivi Berlinski zid, ali je zato podignut nevidljivi Berlinski zid spram istoka i juga Europe. Zapadna Europa podigla je nevidljivi Berlinski zid-ISO 9000, nešto što se nije očekivalo, nešto što neće razdvajati narode Europe tako duboko kao što stvarno razdvaja. Projekt Europske unije se ne ostvaruje ni po kriterijima vjernika, ni radnika, ni nacija, već po kriterijima krupnog kapitala, političke i vojne moći, znači nasilja. Europska unija ima svijet, Sredozemlje, Balkan i Jadran za vrlo nisku cijenu svakoga tipa razmjene, pa i poimanje turističke potrošnje. Europska unija je pretvorila ostatak Europe u svoje sluge, najamnike i dužnike i teško im dozvoljava bilo kakve partnerske odnose.

Europska unija je podredila prirodu i sve u njoj efikasnosti i produktivnosti kapitala s naslova egoizma, egocentrizma i antropocentrizma s motorom renesansnih civilizacija. U biti se ništa ne mijenja u Europi, jer se ništa ne mijenja u vrijednosnom sustavu djelovanja tih država i naroda. Europska unija ostaje kod grubog poimanja otvorene temporalnosti, beskonačnosti izvora, ne priznajući da je i priroda potrošiva. Superiornost u

tehnologijama klasičnog industrijskog načina proizvodnje ostavilo je neizbrisiv trag u degradaciji prirode, kvalitete prirodnog okoliša, devastaciju vitalnih uvjeta života na kopnu i pod morem (biološka onečišćenost Sjevernog mora, priobalja Atlantskog oceana, Sredozemlja i Jadrana). Upotrebljivost priobalja postaje upitna i za turizam dosadašnjeg ekonomizma. Beskonačno trošenje i iscrpljenost prirode do potrošenosti svoga prirodnog prostora otvara cijeli niz pitanja za budućnost živoga svijeta.

Kulturni fenomeni renesansnih civilizacija su ostavili svoj trag u spomenicima, izvedbenoj razini kulture, ali ne i kulture kao antiteze prirodi da bi se sačuvao prirodni prostor i vitalni uvjeti života za nestvorene i nerodene usprkos uzvicima o prividnoj demokraciji. Europska postignuća traže da se Europa prevrednuje, da se kritički sagleda ono što se je postiglo, posebno ono čemu se teži, u svemu, pa i u turizmu.

Međunarodni europski pokret teži ka konfederativnoj Europi, ali bez jasnih konceptijskih ciljeva. Težnja dolazi s naslova političkog i vojnog homogeniziranja spram srednje i istočne Europe. Integristička eurokracija u Brxellesu i Strasbourg u tome ustrajava i ne želi u sebe primati autoritarne režime. Krutost te eurokracije izražava se u stavovima: ako se širi NATO pakt, širit će se i EU. To su dvije osobe koje ulaze istovremeno na ista vrata. Sukob između konfederativnih težnji i regionalizma u Europi nije završen. Za Republiku Hrvatsku nije svejedno što se događa u Europi.

Nacionalizmi su i u EU proradili kao ugasli vulkani, posebno spram imigranata. Terorizmi su na djelu. Fašistička propaganda je sve glasnija. Nezaposlenost raste, a zaposlenost nije nikome garantirana za nikakvu plaću. Kupovna moć stanovništva pada. Izgleda za turizam na kraju dvadesetog stoljeća bilo kojeg tipa je sve manje. To vrijedi i za Republiku Hrvatsku. Zapadna i Istočna Europa može podržavati turizam kroz održavanje sociokulturnih fenomena na spomeničkoj baštini pojedinih država, gradova i spomenika kulture, ali sve manje na prirodnim fenomenima čiji je okoliš pretjerano potrošen, degradiran i devastiran.

Europa nije bez turističke budućnosti jer je njena 500-godišnja prošlost ostavila materijalni trag u sociokulturnim fenomenima u profinjenoj izbrušenosti bisera kulture kao turističkih atrakcija kojima će se imati razloga diviti i čuditi generacije i generacije ne samo dvadeset i prvog stoljeća. Za pretpostaviti je da će Europa biti u grču u neposrednoj budućnosti i da će moći sve manje izdvajati za odmaranje na klasičan turistički način.

Kraj dvadesetog i početak dvadeset i prvog stoljeća bit će vrijeme brige za očuvanje prirodnih uvjeta za život, da se sačuva postignuto.

Turizam kao relacioni fenomen u Europi, iz Europe prema svijetu i prema Europi treba podržavati kao kulturnu potrebu, ali se ne smije vulgarizirati u smislu pretjeranog oslonca nijedne ekonomije i gospodarstva kao nacionalni prihod. Sloboda kretanja ljudi poskupljuje u svakom pogledu. Prirodne i socijalne kataklizme su moguće i u prostoru Europe i Balkana.

Godišnje štete od prirodnih kataklizmi su goleme i prelaze broj od stotine milijardi USD. Ako se ljudska vrsta ne može osloboditi posljedica prirodnih kataklizmi, onda to može kada su u pitanju socijalne kataklizme.

Problemi upravljanja konfliktima u svijetu govore da ćemo imati sve veći broj socijalnih kataklizmi lokalnih i međunarodnih razmjera. Kraj dvadesetog stoljeća nosi u sebi 100 vojnih sukoba u svijetu. Svijet se razara i živi u strahu. Europa i Balkan u tome prednjače. Ratni sukobi uvode brojne narode u XXI. stoljeće.

U svakom pogledu prostori zahvaćeni ratom spadaju u zone visokog rizika. Društvo i države koje obiluju socijalnim konfliktima i bolestima ne mogu biti privlačne za turističke zantizelnike. Naprotiv, društvo i države koje se pretjerano oslanjaju na prihode od turizma doživljavaju iznenađenja, siromašnu budućnost i oskudne prihode.

Dvadeset i prvo stoljeće, iz tisuću i jednog razloga može biti stoljeće nasilne preraspodjele svega, stoljeće brojnih prirodnih i socijalnih kataklizmi razornog ranga. Dvadeseto stoljeće unosi u dvadeset i prvo snažne antagonizme vjerskoga i političkog determinizma, kao nasilnih mišljenja po kojima se svijet, Europa i Balkan ne mogu više sabijati, ustrajavati, oblikovati. Ako se ti antagonizmi budu rješavali fizičkim sukobom - ratom i oružjem, a ne kulturom, imat ćemo posljedice razornog ranga za sve.

Opstanak što ga diktira sciјentističko tehnologijska tehnička konstrukcija načina proizvodnje života utemeljena na egoizmu /egocentrizmu/antropocentrizmu traži promjene u svijesti u interesu opstanka života svijeta. Kumulativ postignuća dvadesetog stoljeća je pobjegao kontroli ljudske moći. Sloboda ljudskoga kretanja je zadata ali nikome nije data. To važi i za slobodu kretanja iz turističkih pobuda, motiva i poriva.

Republika Hrvatska kao europska, mediteranska zemlja, država, narod se ne smije iscrpljivati na dokazivanju pripadanja ni Europi, ni Sredozemlju, ni Balkanu. Ona to jest istovremeno. Pitanje je kvalitete njenih razmjenskih odnosa u tom i s tim državama i narodima.

4. SREDOZEMLJE, SPECIFIČNOST PRIOBALJA, RECEPTIVNOST, ATRAKTIVNOST I TRIKONTINENTALNA KOMUNIKATIVNOST

- onečišćenost podmorja i upotrebljivost priobalja za turizam

Republika Hrvatska je po svom prirodnom i sociokulturnom smještaju zemlja Sredozemlja. To joj ne može nitko osporavati, a još manje je izostavljati iz toga prirodnog i sociokulturnog ambijenta.

Koliko Republika Hrvatska participira u životu Sredozemlja, u događanjima i uređivanju odnosa u Sredozemlju jedno je od neizostavnih pitanja za budućnost Republike Hrvatske. To se odnosi i na Republiku Hrvatsku kao turističku destinaciju u Sredozemlju i u Jadranu.

Odsutnost sa skupova o Sredozemlju koji raspravljaju o stanju i budućnosti Sredozemlja, kako na onim i u onim koje pokreću države afričkog, azijskog i evropskog kontinenta i priobalja je neprimjerena njenoj poziciji i ulozi kao sredozemne zemlje. Odsustvo Republike Hrvatske iz rada tih skupova ukazuje da ne pripadamo Sredozemlju. Stječe se dojam da ne postojimo u tom prostoru, kao da nam nije važno ono što se događa i što će se dogodati u Sredozemlju. Naša pasivnost spram Sredozemlja govori da smo crna rupa u Sredozemlju i da smo sami sebi zatvorili vrata na Otranu. Sredozemlje nije i ne može biti hendikep za Republiku Hrvatsku. Mi se ne smijemo samoisključivati iz Sredozemlja, još manje da okrećemo leđa tom Sredozemlju. Taj je prostor vrlo važan za bitak opstanka i skrb bitka narodnog opstanka u ovom prostoru. To se odnosi i na podržavanje turizma u Republici Hrvatskoj.

Osmišljavanje koncepcije i strategije razvoja Republike Hrvatske pretpostavlja razvojnu orijentaciju Republike Hrvatske prema i sa državama Sredozemlja.

Svijest narodnog opstanka u priobalju Republike Hrvatske (60% obalnog mora) traži znanje da se Republika Hrvatska očituje u globalnoj razvojnoj koncepciji spram Sredozemlja i razvojne orijentacije na Sredozemlju. To mora biti legitimacijski zahtjev županija priobalja Jadrana spram razvojne koncepcije Republike Hrvatske.

Oživljavanje prostora priobalja i otoka se ne smije oslanjati samo na turizam, jer život na otocima i nije zamsliv samo na prihodima od podržavanja turizma. Egzistencijalni prostor Republike Hrvatske i oživljavanje istog traži znanstvenu valorizaciju sredozemne orijentacije u kontekstu socioekonomske racionalnosti u gospodarenju izvorima i dobrima po kriteriju biocentričnog sustava vrijednosti. Život u prostoru Republike Hrvatske se mora podržavati, a ne uništavati, u smislu da se život u prostoru skrbi iz sebe i svojih izvora. To traži da se ovaj prostor, otoci i priobalje povežu prometnom infrastrukturom. To traži samorefleksijsku sposobnost županija priobalja. Život priobalja se ne smije prepuštati slučajnom ishodu turizma. Taj prostor Republike Hrvatske omogućava visoku kvalitetu života.

Županije priobalja i samouprave na priobalju i otocima moraju drugačije htjeti biti tu gdje jesu; drugačije znati biti tu gdje jesu. Nositelji i vršitelji činjenja i započinjanja sredozemne orijentacije su županije i samouprave kroz samodjelatnost svijesti radi narodnog opstanka. Izvori s kojima ovaj prostor raspolaže su neotuđivi, a orijentacija jadranska i sredozemna su neosporive.

Svladavanje otpora jadranskoj i sredozemnoj orijentaciji traži znanstvenu valorizaciju ovog prostora u smislu kvalitetnijeg života za sva tri živa svijeta, ali ne u smislu života od turizma. Intenzivno onečišćavanje Sredozemlja i Jadrana, posebno sjevernog Jadrana ozbiljno upozorava da život u ovom prostoru ne može počivati na turizmu (86% prljave industrije sjeverne Italije se ulijeva u Jadran).

Godine 2050. onečišćenost Jadrana i Sredozemlja zatvorit će prostor i uvjete za dosadašnje poimanje i prakticiranje turizma. Moramo biti svjesni motritelji onoga što se događa na Jadranu i Sredozemlju. Ta pozicija nam u Jadranu i Sredozemlju ne osigurava turističku destinaciju koja donosi prihode od domaćih i inozemnih turista. Mi ne možemo izgraditi hotelsko-ugostiteljske kapacitete za europske turiste za ljetni odmor u tijeku jednog mjeseca, još manje kapacitete zimskog smještaja europskih umirovljenika. Tu cijenu oni ne mogu platiti. Naša ekonomija nije u stanju i ne može podržavati taj vid turizma u Hrvatskoj. Ovaj znanstveni skup mora izoštriti receptore i oštrinu reagiranja da bi pokrenuli imaginaciju procesa raspoznavanja ograničenja i mogućnosti opstanaka u ovom prostoru.

Neosviješćenost toga pristupa može i dalje držati ljude ovoga prostora u priobalju pa i u Republici Hrvatskoj u zabludi, u pogrešnom poimanju života na prihodima od vulgarnog ili suvremenog poimanja turizma.

Naši receptori moraju biti glasnici i zastupnici samoproizvodnje sebe na sigurnijoj i izvjesnijoj proizvodnji života od onoga što ga može podržavati prihod od domaćih i inozemnih turista. Spoznaja o sebi izražava refleksiju i odslikava karakteristike stanja dotičnog prostora za skrbljenje bitka opstanaka i radi razvoja. Živi sustavi se ostvaruju kroz svoj način samoproizvodnje s nepotpunom reprezentacijom u predočavanju vlastite zbilje i zbilje u našem okružju. Spoznaja o sebi i svom egzistencijalnom prostoru pomaže da konstituiramo uvjete egzistencije kroz selekciju, korespodenciju i adaptaciju. Te karakteristike egzistencijalnog prostora relevantne su za opstanak i one moraju biti ugrađene u znanje i svijest subjekta koji prosuđuje život u prostoru. Znanje samo po sebi nije antropocentrično. Život na Zemlji je u središtu, a ne čovjek. Znanje je biocentrične prirode. To je karakteristika i znanja o turizmu kao sociokulturnoj djelatnosti.

Ispravno je podržavati turizam na prostoru priobalja i Republike Hrvatske kao društvenu djelatnost, ali ne i kao privrednu djelatnost. Turizam i turist ima trošak, a ne prihod. Ekonomija i društvo koje podržava turizam može imati prihod iz osobne potrošnje turista. To proizlazi iz toga što je turizam skup odnosa i pojava koje proizlaze iz kretanja ljudi, iz psihološke potrebe doživljavanja svijeta, a ne iz kretanja ljudi s namjerama privredne djelatnosti.

Zato sredozemnu i jadransku orijentaciju Republike Hrvatske u globalnoj koncepciji, strategiji i sustavu socijalnog razvitka treba dublje prosuđivati od plitkog poimanja iste radi turizma. To moramo dramatično osvijstiti da ne podržavamo iluzije o lakom životu koji nam se već odavno razbija o glavu u turističkoj zbilji. Troškovi izgradnje i održavanja brojnih fiksnih hotelsko-ugostiteljskih kapaciteta namijenjenih turizmu u javnom i privatnom sektoru sadrže ozbiljno upozorenje da zanemarivanje stanja stvorenog pogrešnim poimanjem turizma može proizvesti ozbiljne štete bez očekivanih koristi za Republiku Hrvatsku. Zato ne treba čekati kraj dvadesetog stoljeća. To nam mora biti jasno danas.

Problem trikontinentalnog sukobljavanja u Sredozemlju već odavno traži Interplanetarnu konferenciju o mediteranskoj sigurnosti i suradnji. Pripremni sastanak ove konferencije u Barceloni tražio je da se Europa odredi spram Afrike i Azije u Sredozemlju. Zahtjev nije bio slučajan. Fundamentalističko-ekstremistički fenomen jača i u Sredozemlju unoseći nemir i nesigurnost za Europu. Islam traži da Europa razlikuje islamsku vjeru od fundamentalističkog ekstremizma koji se odvojio od islama i postao instrument političkog determinizma (Indonezija, Saudijska Arabija, Tunis, Alžir, Egipat itd.). Sredozemlje postaje žarište novih sukoba umjesto središte suradnje i razvoja razmjenskih odnosa priobalnih zemalja.

Sredozemlje je već dugo očekivalo turiste, a dobilo je izbjeglice. To se dogodilo i jadranskom priobalju. U azijskom priobalju Sredozemlja sukob traje godinama (Izrael, Palestina, Egipat, Sirija, Cipar, Turska). Na Gibraltaru Španjolska i Engleska zaoštravaju razmjenske odnose. Magreb je trajno u krizi sa Španjolskom. Francuska se suprotstavlja strancima. Grčka i Bugarska zaoštravaju odnose zbog Makedonije. Grčka i Turska su u stalnom latentnom sukobu. Novonastale države na tlu bivše Jugoslavije su u ratnom stanju. Albanija postaje država okolnosti u Sredozemlju. Integristički oružani sukobi su u ofenzivi. Trideset tisuća žrtava u posljednje 4 godine upozorava da GIA-islamska oružana grupa i AIS-oružana islamska vojska prelazi u akciju nasilja prema Europi. Europa je primila oko 10 milijuna izbjeglica iz Afrike (Muslimana). Više ne želi.

Sredozemlje ima sve manje uvida u ono što se događa bez obzira na veliki broj informacija. Stanje voda i šuma je zahvaćeno degradacijom i devastacijom. Sredozemlje se degradira i pretvara u područje sukoba i razaranja razvojnog prostora. Do 2050. godine europske zemlje imat će pad broja stanovnika, a sjevernoafričke zemlje rast s koncentracijom u priobalju Sredozemlja. Migracije sjevernoafričkog stanovništva prema Europi postaju nezaustavljive. Pripremna konferencija o suradnji mediteranskih zemalja trebala bi otvoriti nove horizonte, dogovore i vidove suradnje između Europske unije i zemalja sjeverne Afrike. Međuovisnost je očita i traži suradnju koja se sve teže ostvaruje zbog nepovjerenja o obje strane. Dvije stotine gradova na Sredozemlju nije riješilo kontrolu otpadnih voda u Sredozemlju.

Europska agencija za zaštitu okoliša upozorava da prirodni deficit i dalje raste. Praksa onečišćavanja Sredozemlja je jača od deklaracija jer je određena načinom proizvodnje i potrošnje. Ekoefikasnost je sve slabija. Agencija De Medio Ambiente kreirana je s ciljem da osigura Europskoj uniji i članicama objektivne informacije, pouzdane za mjere zaštite Sredozemlja, za praćenje situacije u Sredozemlju putem sukcesivnih programa za djelovanje.

Stvorena je i utemeljena institucija EIONET-evropska mreža za informacije i promatranje okoliša sastavljena od postojećih nacionalnih sustava. Osnivaju se i novi centri za promatranje, ispitivanje i uzbuñjivanje zagađenosti voda, zraka i okoliša, pa i od požara. Osnovana je i europska fundacija za edukaciju o okolišu (FEEE) uz potporu i sponzorstvo komisije

EU, za očuvanje luka, plaža, marina, sanitarnih instalacija u podmorju, odgoja o okolišu itd. Zakon o obalama afirmira i podržava eko-škole i eko-reportere, obvezuje na skupljanje otpada, sadenje stabala itd. u 18 zemalja Europe u cilju očuvanja okoliša i života u njemu.

Jedinstveni Mediteran traže i poduzetnici iz 27 zemalja s obala Mediterana, traže slobodu prostora za razmjenu i trgovinu između priobalnih zemalja. Taj su zahtjev digli na razinu Kongresa Euromediterranea (Valencia) s deklaracijom povrata trgovačkog dinamizma koji je oduvijek bio karakteristika života na Mediteranu. Samo 7% od ukupne razmjene EU otpada na zemlje Mediterana izvan Unije. Španjolska ima 10%. Vijeće Europe osigurava projekt od 4,7 milijardi ECU u vremenu 1995-99. za ostvarivanje zona slobodne trgovine, za stabilnost, sigurnost i mir, za smanjenje imigracije sa sjevera Afrike.

Isto tako započeo je s radom Skup za obranu Mare Nostrum od otpadnih toksičnih industrijskih tvari. Taj je skup o zaštiti Mediterana odlučio da se smanji izljev toksičnih tvari do 2005. godine. Do sada je održano 8 konferencija o zaštiti Mediterana, prva 1976., a deveta planira se za početak 1996. godine. Španjolska je dala prijedlog sa totalnim moratorijem izljeva teških metala, derivata nafte, klorida itd. Prijedlog je odbijen. Delegacije 17 zemalja su prihvatile zaključak konferencije bez određivanja datuma i količina otpada za pojedine toksične materijale koji su otporni i dugotrajni.

Otvorena temporalnost antropocentrizma i vulgarne ekonomije je nezaustavljiva. Ona se nastavlja.

Dogovori, deklaracije i konferencije iskazuju se za ekologe nedovoljnim, ali su vrlo pragmatične za proizvođače i ekonomije s tehnologijama nasilja, namjernog biocida. Dvadesetak zemalja je potpisalo protokol za novi plan akcije, za nove deklaracije o suprostavljanju biocidu u Sredozemlju.

5. TURIZAM U HRVATSKOJ NA PRIJELAZU STOLJEĆA

- sociokulturna, a ne gospodarska djelatnost

Globalno i konkretno prosuđivanje turizma u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća traži kritičku prosudbu smještanja (pozicioniranja) Republike Hrvatske u svijetu interesa i svijetu država. To traži dramatično osvješćivanje pretjeranog i neutemeljenog htijenja, nastojanja i preferiranja turizma u svijesti ljudi ovog prostora u ovako bogatom egzistencijalnom prostoru u skrbljenju narodnog opstanka i razvoja.

Ako ovaj znanstveni i stručni skup ne proizvede kvalitetnije znanje i višu razinu svijesti u razumijevanju semantičke kompresije sadržaja pojma "turizam", onda ostajemo na pogrešnom, primitivnom poimanju istog, bez obzira na neke nove klasifikacije zapadnog ili istočnog tipa turizma.

Vulgarni ekonomizam je protjerao turizam dosadašnjeg poimanja i prakticiranja.

Osvješćivanje pojma sadržaja i sadržaja pojma "turizam", njegove suštine (pojava, privid i sadržaj) postaje nužno. Potrebno nam je novo vrijednosno poimanje znanstvene kritičke prosudbe ovoga relacionog fenomena kao kulturne, a ne gospodarske djelatnosti. Turizam nije privredna djelatnost. Turizam je osobni trošak, a ne prihod u novcu ili robi. Njegovo prihodovanje je sociokulturna vrijednost.

Isto tako, dublja kritička prosudba proizlazi iz novih unutarnjih i međunarodnih okolnosti zbog intenziteta rasta nasilja i straha što zakonito proizlaze iz redukcije, potrošenosti, iscrpljenosti, pomanjkanja svega.

Usprkos unikatnosti prirodnog prostora Republike Hrvatske, ona kao turistička destinacija na Jadranu, priobalju i otocima ne može objektivno, utemeljeno očekivati brojnost posjetilaca turističkih namjera, poriva i motiva, makar ne do kraja dvadesetog stoljeća.

Pretjerano oslanjanje i okretanje Republike Hrvatske na taj izvor prihoda se mora osvijestiti. To traži dospijeće k svijesti stanja u našem okružju, svijetu, Europi, Sredozemlju i na Balkanu. Mi još uvijek nemamo ekonomiju, produktivnost i efikasnost materijalne proizvodnje koja može podržavati turizam bilo kojeg vida. Jedno je što mi želimo, a drugo što objektivno možemo. Moramo se objektivno odmjeriti spram svijeta, Europe, Sredozemlja i Balkana na Jadranu takvog kakav on jest, onoga što se u njemu događa spram izvjesnosti života na Zemlji, spram nas.

Ljudi svijeta imaju sve manje sredstava za podmirenje egzistencijalnih potreba. Potrebe turističkih motiva spadaju u višu razinu kulturne potrošnje i traže izdatke za koje se može izdvajati sve manje bez obzira na ono što turističke destinacije s naslova privlačnosti privrednih i socijalnih fenomena emitiraju.

Kraj dvadesetog stoljeća i drugoga tisućljeća karakterizira porast straha od neizvjesnosti od nasilja, strah od porasta intenziteta suvremene patologije živoga svijeta (bolesti koje do sada nismo poznavali) od gladi, od terorizma nuklearnim oružjem, od prirodnih kataklizmi, zagađenosti zraka, tla, vode, od pomanjkanja prirodnih uvjeta nužnih za život na Zemlji.

Od socijalnih i prirodnih kataklizmi nismo izuzeti već naprotiv, mi smo dugoročno zahvaćeni posljedicama tih neizbježnih i izbjeglih kataklizmi, direktno i indirektno. Ovaj tip opasnosti po život svrstava nas u red visoko rizičnih društava i država.

Kraj XX. stoljeća traži da osvijestimo stanje u kretanju živoga svijeta, posebno ljudskog s aspekta vrijednosti utemeljene na egocentrizmu, antropocentrizmu, s gledišta beskonačnosti izvora u prirodi, uništenja prirodnih uvjeta života zagađenosti ambijentalnosti života, zagađenosti morala i svijesti, zloupotrebe znanja u djelatnom itd.

Razumijevanje svijeta interesa i svijeta država traži respekt međunarodnog okruženja kao:

- a) ograničenja u koncipiranju, stratificiranju i ustavnom organiziranju opstanka i razvoja Republike Hrvatske u svijetu interesa i svijetu država, pa i u pogledu turizma;
- b) mogućnost u koncipiranju, stratificiranju i ustavnom organaiziranju opstanka i razvoja Republike Hrvatske u svijetu država, pa i za turizam.

Turizam je nešto više i visoko iznad bioloških potreba. Turizam spada u potrebe kulturne dinamike razvoja, ima svoj trošak materijalne prirode, a ne prihod. Kritički pristup poimanja turizma kao relacionog fenomena može pomoći i nama da drugačije poimamo u svijesti taj fenomen, da u sebi ne gajimo iluzije o prihodima od onoga što je uvjetovano troškom s nečim i s nekim. U tom smislu naše učenje, poimanje i djelovanje spram afirmacije i promocije prirodnih i sociokulturnih fenomena kao turističkih vrijednosti treba biti znanstveno objašnjeno i tumačeno u ovoj stvarnosti spram svijeta kojeg toliko priželjkujemo i očekujemo. Da bismo bili turistička destinacija kulturne potrošnje, kulturne dinamike razvoja, morat ćemo puno toga promijeniti u svojoj svijesti i stvarnosti ovog prirodnog i sociokulturnog prostora.

Koncepcija gospodarskog i socijalnog razvitka Republike Hrvatske ima razloga podržavati i respektirati ovaj relacioni fenomen, ali ga ne smije tretirati kao privrednu, već kao sociokulturnu djelatnost. To je bilo naše nerazumijevanje spram sebe. Ono se ne smije tumačiti kao nerazumijevanje spram svijeta.

Moramo se odrediti spram ta dva pristupa, puta, određenja turizma kao relacionog fenomena. Moramo se oslobađati od primitivnog, nazadnog poimanja turizma. Afirmacija turizma kao relacionog fenomena, kulturne djelatnosti, kao sociokulturne vrijednosti ima svoje uporište, prirodne i sociokulturne bisere (vrijednosti) i uvjete, ne samo u hrvatskom priobalju, već u cijelom egzistencijalnom prostoru Republike Hrvatske. Materijalni trag civilizacija koje su se smjenjivale i koje su egzistirale u ovom prostoru još uvijek emitiraju svoju vrijednost, plijene ljudsku pažnju, izazivaju čuđenje i divljenje, doživljavaju se kao kulturne vrijednosti svakog promatrača koji može recipirati iste u svoju kulturu pomoću svoje znatiželje, potrebe i htijenja.

Jadransko priobalje s arhipelagom je bogato sociokulturnim vrijednostima. Moramo ih učiniti dostupnim u našoj svijesti, sebi, da bismo ih mogli učiniti opće kulturnim vrijednostima za svijet. Otkrivene moramo sačuvati, a nove otkrivati, njegovati i održavati, da ih učinimo proizvodima kulturne potrošnje, za svoju nacionalnu kulturu i za druge kulture. Turističku ponudu ovoga vida, tipa i sadržaja je puno teže postići od one koju nude hotelsko-ugostiteljska poduzeća, uz uveznu hranu i piće, ma kakvo more i sunce bili. Gladni nam ne mogu doći kao turisti, a siti to mogu imati bolje kod kuće. Ni u jednom, ni u drugom tipu turizma, turističke ponude mi ne možemo ostvariti konkurentnost drugim turističkim destinacijama, jer naša ekonomija ne podržava turizam kao takav. Ekonomija koja se želi oslanjati na turizam i na njemu ostvarivati osnovu

svoje reprodukcije ukazuje da takvog turizma nema, jer turizam nije podržavan od ekonomije.

Imamo preinvestiranost u čvrste hotelsko-ugostiteljske kapacitete vrlo upitnog vida turizma. Za kampove se to ne bi moglo reći.

To ima za posljedicu skupe instalirane kapacitete na inozemnom kreditu, sumnjivu kvalitetu ponude, nisku produktivnost i efikasnost investiranog kapitala i nisku učinkovitost sezonskog korištenja kapaciteta, skupu uslugu osobne potrošnje za svakog inozemnog ili domaćeg turista.

Kulturna odbojnost nametnute nasilne potrošnje i represije vulgarne ekonomije koja uzima od turista, odbija turiste od takvog turizma, od turističkih destinacija o ma kakvoj se ambijentalnosti radilo. U takvom sklopu odnosa turizam se zakonito guši. Onaj tko očekuje prihod od takve ponude nema osnove da vidi problem u turistima koji ne dolaze u takav turizam, već u onima koji očekuju druge da dođu u takav i zbog takvog turizma.

Takav turizam ne podržava nijedna ekonomija jer od turista traži da troše ono i što nije u strukturi njihovih osobnih potreba (kvalitativno i kvantitativno).

Za takav vid turizma ne trebaju ni ekonomski, ni turistički, ni hotelijerski fakulteti, još manje stratezi, poduzetnici, menadžeri i radnici bez obzira tko će i na koji način postati vlasnik instaliranih hotelsko-ugostiteljskih i sportsko-rekreativnih kapaciteta, spomenika kulture, lovišta i nacionalnih parkova. Učitelji za takvu turističku orijentaciju i za taj tip turističke destinacije više nisu potrebni.

Takvi kapaciteti već odavno čekaju prenamjenu, promjenu poimanja turizma. Promjena vlasništva i promjena u potrošnji budućih turista nije toliko relevantna. Budućih znatiželjnika i uživatelja toga tipa turizma je sve manje.

Znanstvenog utemeljenja načina proizvodnje života s biocentričnim sustavom vrijednosti je uvjet za socijalno i ekonomsko podržavanje turizma. Taj prevrat u našoj svijesti traži dospijeće k svijesti, promjenu u svijesti prije promjene u stvarnosti. Turizam je vrijednost kulturne dinamike razvoja čovjeka. Turizam je pojava i suptilan su-proizvod susreta dviju ili više kultura. Tako bismo trebali pojmiti, razumjeti, prosuđivati, tumačiti i objašnjavati turizam kao relacioni fenomen koji proizlazi iz strukture kulturnih potreba ljudi za doživljavanjem sebe kao prirodnog i socijalnog bića kroz promatranje i doživljavanje prirodnih i socijalnih fenomena.

Za takvo poimanje turizma, za takvu turističku ponudu i potrošnju svaka država i zajednica treba osigurati socijalnu i ekonomsku podršku posebno kroz izgradnju infrastrukture, otvorenost socijalnog sustava u smislu slobode i dostupnosti onome što je objekt turističke strukture potrošnje. U tome se svijet treba natjecati, surađivati, razmjenjivati kroz ono što svijetu znači i daje a ne samo kroz ono što od svijeta traži. **TAKVE TURISTIČKE DESTINACIJE IMAJU BUDUĆNOST.** Za takve turističke destinacije moramo osposobljavati učitelje, stratege, poduzetnike, menadžere

i radnike čija kultura mora biti u rangu budućih diplomata i konzula koji će znati objašnjavati i afirmirati prirodne i sociokulturne vrijednosti ovoga prostora.

Turizam primitivnog sadržaja s primitivnom i siromašnom ekonomijom nema budućnosti. Posljednji njegovi potrošači neka budu izbjeglice i prognanici rata kojemu tražimo kraj. Turizam u takvim okolnostima ne može donijeti nikakvu dobit, a gubitak može, sve do gubitka iluzija o dobitku bilo koje vrste. To iskustvo imamo.

Turizam dosadašnjeg vida je za svijet sve manje receptivan, sve manje atraktivan i na toj osnovi svijet s nama sve manje komunicira. Turizam toga vida je ugušio, izostavio iz upotrebe instalirane kapacitete, radnike bez zaposlenja, bez trebanja danas i u daljnjoj budućnosti.

Buduće turiste možemo očekivati na drugačijem, a ne na dosadašnjem poimanju turizma.

Autentičnost turističke ponude u kulturi i u kvaliteti osobne potrošnje turista ima smisla podržavati kao relacioni fenomen. Da smo turizam pojмили kao sociokulturnu djelatnost možda ne bismo imali toliko problema s instaliranim hotelsko-ugostiteljskim kapacitetima, podzaposlenošću kapaciteta, još manje s pokrićem gubitaka djelatnosti koja se poistovjetila s takozvanom turističkom privredom, s takozvanom turističkom potrošnjom itd. (1.006 poduzeća, 8.500 ugostiteljskih radnji, 13.745 ugostiteljskih jedinica, 110.000 zaposlenih radnika, 95.000 ili 88% u društvenom sektoru i oko 12.000 u privatnom). Osim pogrešnog poimanja turizma kao privredne djelatnosti nije se respektiralo očuvanje uvjeta te djelatnosti, onečišćavanje Jadranskog mora, posebno priobalja, rijeka i jezera pa i prirodnog okoliša od klasičnog industrijalizma utemeljenog na tehnologijama koje u sebi nose namjerni biocid za podmorje i na kopno.

Hipokrizno angažiranje Ministarstva turizma u posljednjih nekoliko godina zasjenilo je potrebu nužnog angažiranja Ministarstva znanosti i tehnologije. Turizam, učenje o turizmu traži nova znanja, nova poimanja, nove učitelje, nove programe učenja, novi način prožimanja kultura i međunarodne suradnje, novi sadržaj turističke razmjene, drugačije motive i porive, nova ulaganja u nove destinacije, novo otvaranje sociokulturnih sustava, kvalitetniju međunarodnu suradnju i razumijevanje unutar svijeta.

Turizam kao gospodarska djelatnost u Republici Hrvatskoj ne može opstati. Republika Hrvatska nema ekonomiju da bi podržavala taj vid turizma. Promjena sustava kategorizacije u takozvanoj turističkoj privrednoj djelatnosti ne može utjecati na kvalitetu, atraktivnost, receptivnost, komunikativnost, sezonalnost pa ni rijetkost. Kraj XX. stoljeća zasigurno ima svoje turiste i znatizeljnike i u Republici Hrvatskoj spram svijeta i svijet spram Hrvatske. To traži kritičko poimanje turizma kao sociokulturne djelatnosti.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Usprkos sve složenijem i konfliktnijem svijetu interesa i svijetu sve brojnijih država, sve jačem intenzitetu suvremene patologije živoga svijeta, sve brojnijim prirodnim i socijalnim kataklizmama, kulturnoj, političkoj, ekonomskoj, pravnoj, socijalnoj i vojnoj zbilji u svijetu, na svim kontinentima, *TURIZAM kao sociokulturna djelatnost ima svoju budućnost, u svijetu pa tako i u Hrvatskoj*, ali ne kao privredna, gospodarska djelatnost.

Usprkos toleranciji nasilja u svijetu suvremenog svijeta, prohodnost, fizičkog i socijalnog prostora dostupnost prirodnih i sociokulturnih fenomena, otkrivenih i neotkrivenih, se ostvaruje prometnim i sociokulturnim povezivanjem kontinenata i ljudskih zajednica.

To traži slobodu kretanja ljudi ne samo s motivima i porivima turista. Atraktivnost, privlačnost, divljenje, čuđenje i receptivnost ljudskih kultura traži ljudsku znatiželju, pažnju, doživljavanje, viđenje, susretanje ljudi s rijetkostima i vrijednostima prirodne arhitekture i ljudske kulture, susret s događanjima koja izazivaju ljudsku pažnju, znatiželju i divljenje antropološkoj moći.

Svijet je jedan. U tom jednom svijetu je sve, ograničenija i mogućnosti. Svijet ima oko 6 milijardi stanovnika. Zaposleno je oko 800 milijuna ljudi. Na zapadu je zaposlen svaki 3. Na Istoku svaki 12. Na jugu svaki 18. Svijet izdvaja godišnje per cap 128\$ za naoružanje, a samo 0,92\$ za gladne. Oko 3 milijarde ljudi je u agoniji (glad i bolest). Svijet je proizveo oružja za uništenje 50 milijardi ljudi, a nije proizveo hrane ni za 5 milijardi ljudi. 90% ljudi svijeta su dužnici, a 10% vjerovnici. Svijet je sabijen manumilitarizmom i manumonetarizmom.

Prirodne i socijalne kataklizme sve jače razdiru svijet. Prirodne kataklizme nije moguće izbjeći, ali se mora biti pripremljen za otklanjanje njihovih posljedica.

Socijalne kataklizme je moguće izbjeći, ali su sve brojnije. 1990. godine u svijetu je bilo 12 oružanih ratova; 1991. godine 18; 1992. godine 24; 1993. godine 34; a u 1994. godini 92 rata oružjem.

Kretanje ljudi u svijetu se ne može zaustaviti. Kretanje ljudi iz turističkih pobuda može. To je i naša stvarnost pokazala, bez obzira na receptivnost, atraktivnost i komunikativnost prirodnih i sociokulturnih fenomena. To važi za svijet, Europu, Sredozemlje i za Jadran.

Kraja turizmu nema. Potreba za kretanjem i odmaranjem proizlazi iz potrebe za ljudskim napredovanjem, iz znatiželje, iz potrebe za doživljavanjem svijeta i njegovih vrijednosti i rijetkosti. To je odlika čovjeka, kao prirodnog i sociokulturnog bića, jer traga za spoznajom. Njegova znatiželja i sumnja je unutar njegovog kretanja, iz poriva za doživljavanjem svijeta tajni prirode i ljudskih postignuća.

Svi ljudi svijeta su potencijalni turisti, svih 10.000 kultura. Turizam nije stajanje, turizam traži kretanje, čuđenje, doživljavanje, sociopsihološko

obogaćivanje. To je ljudska uvjetovanost, ljudsko postojanje kroz kretanje. To je sociokulturna djelatnost.

Očuvanje vitalnih uvjeta života na Zemlji traži promjenu vrijednosnog sustava egocentrizma/antropocentrizma renesansnih civilizacija u pravcu biocentričnog sustava vrijednosti, biosfilozofije, biosterije i biosustava života na Zemlji. Opstojnost turizma kao sociokulturne, a ne gospodarske vrijednosti traži način proizvodnje na diferenciranom i organskom rastu i razvoju projekta razvoja spram projekta vladanja. Traži više razine svijesti o sebi i svijetu, posebno scijentističko tehnologijsko-tehničkoj konstrukciji načinu proizvodnje života s tehnologijama koje u sebi nose namjerni homocid i biocid.

Traži se društveno-vrijednosno određenje tehnologije i tehnološko određenje društva po socioekonomskim metodama izbora tehnologije da se suočavaju vitalni uvjeti za život na Zemlji.

Egzistencijalni prostor RH u cjelini posebno na Jadranu, u priobalju i na otocima, zahtijeva globalnu razvojnu koncepciju, strategiju i sustav razvoja RH koja se temelji na biocentričnom sustavu vrijednosti, biosfilozofiji, biosteriji i biosustavu života. Egocentrizam/antropocentrizam u temelju renesansnih civilizacija i modelu razvoja kao zapad vodi svijet u biocid. To se događa i u našem egzistencijalnom prostoru. To moramo osvjestiti i mijenjati okolnosti koje mogu osigurati i turizam kao sociokulturnu djelatnost u RH u razmjenskim odnosima sa svijetom, Europom, Sredozemljem i Balkanom.

LITERATURA

1. Antunac, I.: Ekonomski aspekti zaštite i razvoja turističkih resursa, Acta turist Vol./1989. Zagreb, No 1 pp. 95-107
2. Antunac, I.: Turizam i ekonomska teorija, Institut za istraživanja turizma, Zagreb, 1985.
3. Axelrod, R.: The Evolution of Cooperation, N. Y. Basic Books 1984.
4. Atlaseco: Atlas Economique Mondial 226 pays. Etudies 1995.
5. Benjamin B. Ferencz: World Security for The 21 Century: Challenges and Solutions Adamantion International Studies No 9.
6. Brecher, M: Crisis, conflicts and Instalibity, Pergamon, Press. 1988.
7. Burkart, A.: J. Medliks; Turism-Past, Present, Future; Heinemann, London, 1974.
8. Carlos Sforza: Europa i Europljani; Politička biblioteka 1938.
9. Coleman, Y. Foundation of social Theory, Cambridge MA Hawarde University Press, 1990.

10. Cournes, R. Duality and modern economies, Cambridge Uno Press, 1992.
11. Davidson, R. Tourism-Past, Present, Future; Pitman Publishogy, London 1989.
12. Dex, S: The Usa Economist Models in Sociology, Etnic and Racial Studies, 1985.
13. Dobzhansky T: Evolucija čovječanstva, Nolit Bgd. 1982.
14. Dulčić A: Turizam-načelo razvoja i prakse, Institut za turizam, Zagreb-Split, 1991.
15. Edwards A. International Tourism Forecast to 1999. Special Report No 1142 EIU. London 1988.g.
16. El Pais, Anuario: 1992, 1993, 1994, 1995
17. Hackett J. The Third World War; Berkley Books, N. Y. april 1980.
18. Improving seasonal Spread of tourism, European Travel Monitor, Conference, October 1991. Noord Wijk Netherlands.
19. Jadrišić V.: Prilog novoj strategiji i imageu hrvatskog turizma; časopis "Turizam" br. 7-8 1992.
20. Kulić, S.: Makroekonomija i zdravlje živoga svijeta, Ekonomski institut, Zagreb, 1992.
21. Kulić, S.: Kritičko teorijski osvrt na nove političke i ekonomske strukture Europe, IP Revijalna izdanja, Zagreb, 1992. godine.
22. Kulić, S.: Znanstveno tehnološka revolucija - za koga? Jugoart Zagreb - Beograd, 1990. godine.
23. Kulić, S.:Strategija nasilja ili strategija razvoja "Naprijed", Zagreb, 1995. godine (knjiga u tisku)
24. Kulić, S.: Društveno vrijednosno određenje racionalnog izbora tehnologije - biocentrični umjesto antropocentričnog sustava vrijednosti; Društvo i tehnologija '95. Opatija, 28-30. lipnja 1995.
25. Kulić, S.: Tolerancija nasilja u svijesti suvremenog svijeta (scijentizam u funkciji nasilja) International Noel Baker-Pauling-Peccei Conference "Tolerance, Science and the Modern World", Opatija, Croatia, October 1995.
26. Laszlo E.: Ciljevi čovječanstva, Novi svijet, Globus, Zagreb.
27. Lukas, F.: Zapadna Europa, Britanski otoci, Red. izd. Matice Hrvatske, Zagreb 1935.
28. Prospects for International Tourism in 1992., EIU Travel's Tourism Analyst No 6.

29. Priobalje i podmorje Jadrana realne šanse za hrvatski turizam, Med. okrugli stol, Rijeka, Znanstveni savjet za pomorstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1994.
30. Swedberg, R. M.: Economics and Sociology: Princeton University, Press 1990.
31. Strategija razvitka turističkog sektora Hrvatske, Ministarstvo turizma i trgovine, Agencija za restrukturiranje i razvoj, Institut za turizam, Zagreb 1992.
32. TOMAS '87 i '89, Institut za turizam, Zagreb
33. Turizam 1990., Državni zavod za statistiku Hrvatske, Zagreb, 1991.
34. The World Bank Atlas 1986-1995.
35. Udehn Lars: The limits of economics Imperialism in Himmelstrand (Ed) Interfaces in Economics Social Analysis, London Routledge 1992.
36. Velikovsky, J.: Worlds in Collision: Doubleday - Company Inc. Garden City, N. Y. 1950.
37. Weber S.: Turistički proizvod Hrvatske: Životni ciklus i implikacije, Turizam 11-12/92.
38. WTO-Compendium of Tourism, Statistics, 12th Ed. Madrid 1992.
39. WTO, Travel and Tourism Barometar, Madrid, dec. 1991.
40. WTO-Tourism Development Report, Policy and Trends, 1 st Ed Madrid 1988.
41. WTO-Economic Review of World Tourism, Madrid 1988.
42. World Development Report World Development Indical, 1991, 1992, 1993, 1994,